

Вишньов В.*

ЕВОЛЮЦІЯ ДОКТРИНАЛЬНИХ ПІДХОДІВ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ЯДЕРНОЇ ЗБРОЇ ІНДІЄЮ ТА ПАКИСТАНОМ

Розглядаючи питання еволюції підходів до застосування ядерної зброї, треба аналізувати не лише доктринальні засади ядерної політики (як оголошені у формі єдиної ядерної доктрини – Індія, так і формально не зібрані у єдиний документ, але часто проголошені вищим керівництвом країни – Пакистан), але й відповідні зміни у військових стратегіях обох країн. Адже Пакистан, вбачаючи основною загрозою для себе вторгнення на свою територію індійської армії, змінює свої «червоні лінії» відповідно до змін у військовій стратегії Індії.

У серпні 1999 року було опубліковано проект «Ядерної доктрини Індії», який було підготовлено Комітетом з вироблення рекомендацій з питань національної безпеки, що діє під егідою Ради національної безпеки. Суть цього проекту зводилась до необхідності розбудови в Індії ядерного арсеналу, достатнього для того, щоб «будь-який напад на Індію або її військові сили з використанням ядерної зброї призведе до адекватної ядерної відповіді, що здатна принести агресорові неприйнятні втрати». Індійські ядерні сили мають бути гнучкими та відповідати потребам, що виникають. Ці сили мають базуватися на тріаді носіїв [1].

Нова індо-пакистанська криза, яка розпочалася у грудні 2001 року, принесла значні зміни у стратегічному мисленні керівництва обох країн. Пакистан, як потім показав досвід, опинився у більш вигірній позиції: президент Мушарраф заявив, що у разі конвенційного нападу індійської армії Пакистан не може гарантувати дотримання політики ненавнесення ядерного удару першими, тобто дав зрозуміти, що Пакистан не буде вагатися щодо необхідності застосовувати ядерну зброю. Індія ж внесла зміни у свою військову доктрину. Нова індійська військова доктрина («доктрина Сундаржі») передбачала розміщення на кордоні з Пакистаном незначних оборонних сил. Основні ударні корпуси мали триматися у резерві для транскордонних атак і здійснення глибоких рейдів територією супротивника. [2, с.30] Застосування доктрини Сундаржі не лише означало ігнорування можливості ядерного удару з боку Індії, а навіть мало на меті деескалацію конфлікту.

Розуміючи необхідність адаптації ядерної доктрини Індії та проведення чітких «червоних ліній», керівництво Індії пішло на офіційне опублікування скороченої ядерної доктрини Індії 4 січня 2003 року. Головними елементами індійської ядерної доктрини стали:

- створення та підтримання переконливого мінімального стримування;
- відданість принципу незастосування ядерної зброї першими;
- нанесення ударів у відповідь має здійснюватись лише з дозволу політичного керівництва через РНБ;
- незастосування ядерної зброї проти неядерних країн;

* магістр міжнародних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Галака С.П.

- Індія мала можливість нанести ядерний удар у відповідь на значний напад, здійснений на індійську територію або її збройні сили будь-де з використанням ядерної, хімічної або біологічної зброї;

- продовження контролю за експортом матеріалів та технологій, які можуть бути використані для ракетно-ядерної програми, участі у переговорах щодо укладення Договору щодо припинення виробництва матеріалів розпаду, дотримання мораторію на ядерні випробування, роботи у напрямку досягнення глобального ядерного роззброєння [3].

Часто плутаючи індійську ядерну доктрину й називають «доктриною мінімального стримування». Насправді, вона є «доктриною гарантованої відплати», яка має здійснюватися мінімально необхідною для цього кількістю ядерних сил. Тобто, стримування відбувається не за рахунок погрози повного знищення, а даючи можливість усвідомити невідворотність удару у відповідь, який принесе неприйнятну шкоду для агресора [4, с.10].

Певним повторенням доктрини Сундаржі у ядерній сфері є тримання ядерного арсеналу у розібраному вигляді (навіть місця зберігання деяких компонентів знаходяться на певній відстані одне від одного). Це не сприяє підвищенню переконливості стримування, але певною мірою випускає пар під час кризових ситуацій [4, с.12].

Певною конвенційною відповіддю (і логічним продовженням ядерної доктрини) стала доктрина «Холодного Старту», яку було оприлюднено у квітні 2004 року. Відповідно до цієї доктрини індійська армія мала бути реформована для уникнення в майбутньому прорахунків 2002 року. Прикордонні сили мали бути поділені на 8-10 бойових з'єднань, здатних у короткий термін нанести контрудар по території Пакистану (шляхом неглибоких рейдів). Основною метою цієї доктрини є відповідь на постійні терористичні атаки, які здійснюються з пакистанської території. Контр дії (де-факто, обмежена війна) мають бути настільки нетривалими у часі, щоб Ісламабад не мав змогу підготуватися до масштабного удару у відповідь та міжнародні посередники не мали часу зреагувати. [5, с.160; 2, с35-37]

На відміну від Індії Пакистан не має чітко сформульованої ядерної доктрини (припускається, що вона все ж таки існує, але є засекреченою). Тому, окремі свідчення про її зміст можна отримати лише з деяких офіційних документів, заяв високопосадовців, експертних оцінок.

Принципова ідея ядерної політики Пакистану є достатньо подібною до індійської: підтримка мінімального переконливого стримування задля попередження агресії проти пакистанської держави.

На відміну від Індії Пакистан ніколи не відмовлявся від можливості застосування ядерної зброї першим, ховаючи основні елементи своєї ядерної стратегії за маревом політики непрозорості. Дійсно, нестача стратегічної глибини пакистанської території та відсутність аналогічних Індії наступальних можливостей робить достатньо реальною перспективу протистояння індійських звичайних збройних сил та пакистанського ядерного арсеналу. Саме тому, Пакистан неодноразово відхилив пропозиції Індії щодо підписання Договору про двосторонню відданість принципу незастосування ядерної зброї першими в якості заходу із зниження ризиків ядерного конфлікту [6, с.122].

Ще одним достатньо важливим аспектом є стан боєготовності пакистанських ядерних сил. Більшість експертів схиляються до думки, що вони можуть бути у більш мобілізованому стані ніж індійські. Звідси витікає припущення, що при рівнозначних твердженнях про «мінімальне переконливе стримування», пакистанське має володіти більшою вірогідністю ядерної відповіді, що в умовах незначної території держави та її не конкурентоспроможності у сфері звичайних озброєнь передбачає більш високий ступінь готовності ядерних сил до нанесення першого удару [7].

Стосовно «червоних ліній» Пакистану (тобто дій, після яких слідуватиме ядерний удар), то про них можна судити з двох джерел. У своїй спільній статті колишні голови міністерства закордонних справ Пакистану та військові високопосадовці Абдул Саттар, Ага Шахі та Зульфікар Алі Хан визначають «червоні лінії» в якості загрози існуванню пакистанської держави шляхом:

- 1) нанесення крупно масштабної поразки пакистанській армії;
- 2) окупації або загрози окупації пакистанських життєвоважливих економічних та урбаністичних центрів / комунікацій;
- 3) політичної дестабілізації держави [8, с.152].

Генерал-лейтенант Халід Кідвай у одному зі своїх інтерв'ю висловив іншу позицію щодо можливих ситуацій застосування ядерної зброї. Він визначив чотири типи «ядерних порогів»:

- 1) «територіальний поріг»: Індія здійснює напад на Пакистан, в результаті якого захоплює значну частину його території;
- 2) «військовий поріг»: Індія знищує значну частину сухопутних або повітряних сил Пакистану;
- 3) «економічне придушення»: Індія спричиняє суттєве погіршення соціально-економічної ситуації в Пакистані;
- 4) «політична дестабілізація»: Індія значно дестабілізує внутрішньополітичну ситуацію у Пакистані або проводить широкомасштабні диверсійні операції на території Пакистану [2, с.79].

Ще однією з можливих причин ескалації, що може дійти до рівня застосування ядерної зброї може бути нанесення авіаударів по території Пакистану. Найімовірніше, подібні удари будуть наноситися по базах терористичних угруповань, які знаходяться у штатах Пенджаб та Синдх. Нанесення удару по цим цілям містить ризик неправильної інтерпретації та моментальної ескалації кризи до рівня ядерного протистояння.

Таким чином, основними постулатами ядерної доктрини Пакистану можна визначити наступні: неприйняття принципу ненанесення ядерного удару першими, підтримання мінімального переконливого стримування, можливість застосування ядерної зброї не лише у відповідь на ядерний напад, але й напад із використанням конвенційних озброєнь або навіть на значну політичну/економічну дестабілізацію в країні через діяльність Індії.

Географічна близькість супротивників, відсутність у них адекватних систем попередження та бойового управління ядерними силами, а також мала життєздатність носіїв на стартових позиціях створюють підвищений обопільний стимул до нанесення превентивного ядерного удару з метою роззброєння супротивника та упередження ядерної відплати. Мала стратегічна глибина території та недостатність у конвенційних озброєннях змушують Пакистан знижувати поріг застосування ядерної зброї.

Література

1. Draft Report of National Security Advisory Board on Indian Nuclear Doctrine. – August 17, 1999. – Режим доступу: <<http://meaindia.nic.in/disarmament/dm17aug99.htm>>.
2. Pakistan's Nuclear Future: Reigning the Risk / ed. Henry Sokolski. – US Army War College. - 2009. – 297 p.
3. The Cabinet Committee on Security Reviews Operationalization of India's Nuclear Doctrine [Press Release]. – January 4, 2003. - Режим доступу: <<http://www.sassu.org.uk/html/profiles/NuclearWeaponsrelatedDocuments/Nuclear%20Doctrine/NWdoctInd8.pdf>>.

4. Pant H.V. India's Nuclear Doctrine and Command Structure: Implications for India and the World // *Comparative Strategy*. – Vol.24. – No.3. – July/September 2005. – pp. 277-293.
5. Walter C. Ladwig III A Cold Start for Hot Wars? The Indian Army's New Limited War Doctrine // *International Security*. – Vol.32. – No.3. – Winter 2007-08. – pp.158-190.
6. Ali Ahmed Furthering 'No First Use' in India-Pakistan Context // *Journal of Defence Studies*. – Vol.3. – No.3. – July, 2009. – pp. 117-124.
7. Agha Shahi Response to Indian Nuclear Doctrine // *The News*. – Islamabad. – November 30, 1999.
8. Синовец П.А. Двудликий ЯНУС, или Теория ядерного сдерживания в XXI веке: Монография // Одесский национальный университет имени И.И.Мечникова. – О.: Феникс, 2008. – 220 с.